

Catalanistes i lerrouxistes

per Joan-Lluís Marfany*

Quan Jaume Mir, «Bonapasta», veterà de la premsa satírica republicana i anarquista, va començar a col·laborar a les publicacions lerrouxistes, feia temps, segons confessió pròpia, que estava retirat:

Desde que la reacció
va matar "La Tramontana"
no había agafat la ploma
per escriurer ni una ratlla.

Però la pujada del lerrouxisme i, molt més encara, el destriament del republicanisme, arran de la Solidaritat Catalana, entre els autèntics revolucionaris i els altres, l'havia decidit a tornar a la palestra. Qui havia desdenyat de col·laborar a «La Campana de Gràcia» i «La Esquella de la Torratxa» —republicanes al capdavant, com a mínim de nom—, ho feia ara de bona gana a «El Descamisado» —i ho faria aviat a «El Progreso»—, legítim successor, doncs, d'aquella enyorada «Tramontana», revolucionària i catalana alhora. «Bonapasta» no constituïa pas un cas aïllat: el primer text en català publicat a «El Progreso» van ser uns típics versos de sàtira política, en la típica forma de la *letrilla* i amb el típic recurs còmic a la repetició de la dita popular com a tornada, escrits per un altre veterà del gènere i de la premsa catalana que n'era vehicle: Francisco Llenas. Uns quants mesos més tard, a «El Descamisado», un altre col·laborador habitual en català, «Felipet», recordava amb enyorança els bons temps de «don Ignocenci López Bernagossi», home sempre digne de respecte, a diferència del seu successor.¹ El lerrouxisme, doncs, feia seva una important tradició cultural vuitcentista catalana.

Que la gran majoria dels republicans seguidors de Lerroux eren catalans, ningú de mínimament seriós no ho discuteix ja.² Ells mateixos ho recordaven

* Universitat de Liverpool.

1. BONAPASTA, *Carta desclosa a l'insolent Campana de la Barra*, «El Descamisado» [=ED], 1, 16 (23-IX-1906); FRANCISCO LLENAS, *Pitorreo. Castanyas y panallets*, «El Progreso» [=EP] (1-XI-1906); FELIPET, «*La Esquella de la Torratxa*», ED, II, 35 (2-II-1907). Llenas havia col·laborat a «La Tramontana» des de l'hivern del 1882; de Bonapasta conec una *letrilla* publicada al mateix lloc el 8-IX-1893, però no sé si és la seva primera contribució.

2. Sobretot després de Joan B. CULLA i CLARÀ, *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)* (Barcelona 1986).

sovint, entre irritats i divertits per la insistència dels catalanistes a presentar-los com a «*castellanos por fuersa*».

Er señó Lleixiu é un escritor der Cu-Cú, que es una espesie de periódico escrito por la gente de los comercios.

Pus bien, m'había enterao un servidor de ustés que aun nació en er mesmísimo barrio de Pescadores de la Braseloneta, tengo que pazar por castellano y andalús sólo porque me las doi de lerrusista [...].

*Voy a desirlo con argo de vergüensa: apezar de que zoy republicano, juro por la salud de mi pobrecica mare que soy catalán; pero vamos, s'han empeñado que no lo soy y ¡vaya V a contradecirles!*³

El sentit d'aquestes protestes no era, és clar, simplement de recordar que hi havia molta gent nascuda Catalunya que seguia Lerrooux, sinó de declarar que, en fer-ho, aquesta gent no deixava d'actuar com a catalana, sinó tot el contrari: que «el «*lerrouxisme*» es catalán»,⁴ que era l'hereu legítim d'una llarga tradició històrica de republicanisme català. Era una reivindicació raonable o, com a mínim, digna de consideració: si abans de la formació de Solidaritat Catalana —o, si es vol, abans del 1901— el republicanisme català era català —i no crec que ningú posi això en dubte— i si, després d'aquella data, la majoria de la base republicana va seguir Lerrooux, és difícil de veure com es pot negar la catalanitat del lerrouxisme. I que Lerrooux va endur-se al seu darrere una gran part, si no la més gran, del republicans de base no admet gaire discussió. Si l'«aclaparadora majoria» —en mots de Culla— de societats republicanes va quedar-se amb ell, és raonable de pensar que «una gran part de la base militant i simpatitzant» és un eufemisme —del mateix Culla— per «la majoria», també.⁵ I «quedar-se» sembla aquí l'únic mot adequat: els que van passar-se van ser els altres. En qualsevol cas, el lerrouxisme era, indubtablement, català.

Que aquesta catalanitat s'expressés habitualment en castellà no té res d'estrany: el republicanisme català sempre ho havia fet així i pels volts del 1906 continuava fent-ho, en una societat que era encara fonamentalment diglòssica. D'un total de 256 periòdics republicans anteriors a 1906 computats per Culla i Duarte, 231 eren escrits en castellà i només 25 en català.⁶ En la mesura en què, d'altra banda, aquests 25 títols ens indiquen que el republicanisme català també havia parlat, de vegades, en català, això també queda reflectit en el lerrouxisme, que usa amb una certa freqüència aquesta llengua. De fet, una de les coses que més sorprenen qui s'acosta per primera vegada a la premsa lerrouxista amb tots els prejudicis de la més tòpica visió del moviment és la considerable abundància de textos en català que un hi troba: a la secció de comentaris de l'actualitat «Rotos y descosidos» d'«El Descamisado», per exemple, durant el mes d'octubre del 1906, 47 notes són en català contra 24 en castellà; en la resta de col·labora-

3. MANOLITO, *Graziosos*, ED, I, 27 [error per 28] (16-XII-1906). També P.N. (a) la TITÓ, *En gusta defensa. Para la Papita Sansibla*, ED, II, 56 (28-IV-1907).

4. *El lerrouxismo es catalán*, EP (22-III-1907). El mateix argument a Miguel SENTÍES, *El genio catalán*, EP (16-V-1907) i a l'editorial *Nuestra actitud*, EP (27-IV-1907).

5. CULLA, p. 153.

6. Joan B. CULLA i CLARÀ - Àngel DUARTE i MONTERRAT, *La premsa republicana* (Barcelona 1990).

cions de tota mena —articles, poesies, etc.— domina el castellà, però no d'una manera abassegadora (35 contra 28). Val a dir que «El Descamisado» és, si més no en el seu primer any, una mica excepcional. A «La Kábila», per exemple, el català hi és clarament minoritari. Però hi és present: 3 col·laboracions, d'un total de 12, en el primer número, 2 en el segon. Al mateix «Progreso» els escrits en català no hi són freqüents, evidentment, però tampoc rars. Els versos en català, de fet, es pot dir fins i tot que hi abunden, almenys en algunes èpoques: J. Costa Pomés n'hi publica amb assiduitat, però també ho fan, més ocasionalment, d'altres, com els ja esmentats «Bonapasta» i Francisco Llenas, o la dona que s'amaga rere les inicials D. R. o, sota el pseudònim «Vassall i Serret», l'ex-catalanista abrandat Jaume Durany i Bellera.⁷ Si la immensa majoria d'aquests textos són, com observa Culla, satírics o polèmics, això també és normal i típic de la diglòssia que pràcticament ningú, tret dels catalanistes, no qüestiona.

Els lerrouxistes, doncs, igual com la generalitat dels catalans del seu temps, escriuen habitualment en castellà —tret de quan escriuen com es parla— i parlen habitualment en català —tret de quan parlen com s'escriu. Així, quan «El Progreso» vol reproduir el que diu la gent arran del trencament definitiu amb els republicans solidaris, el realisme exigeix que les converses suposadament sentides al carrer siguin en català.⁸ Però, de la mateixa manera que de tant en tant el català escrit s'introdueix en el nivell A —amb els nombrosos poemes de Costa Pomés, per exemple, amb una de les «Impresiones» de «Becefe», amb la carta amb la qual un tal «Jenius» protesta de l'«Era castellana!!!» de «La Tralla»—,⁹ també s'hi introdueix el català parlat: en els actes lerrouxistes els discursos en català no són pas una raresa. Al contrari: és força corrent que en aquestes ocasions hi hagi com a mínim una persona que s'expressi en català i alguns dels polítics lerrouxistes, com Lluís Juli, ho fan sistemàticament. Això tampoc no té res d'insòlit, sinó que pertany també a la tradició republicana local.¹⁰ Però si el castellà és, per als lerrouxistes, en general la llengua literària i en tot cas la llengua de la literatura seriosa, quan es tracta de teatre, en canvi, la cosa ja no és tan clara. A les societats republicanes es representen obres en castellà, especialment melodrames anticlericals o obreristes, com *La Pasionaria*, *La aldea de San Lorenzo* o *El señor feudal*, i sarsueles, però també, amb més freqüència encara, obres del

7. D. R., *La calumnia*, EP (28-III-1907) (per al sexe, D. R., *Duda*, EP [27-III-1907]). El primer poema de Costa Pomés, *Devotio*, apareix el 17-XI-1906. Entre aquesta data i el final de l'any n'hi publica 6 més; també algun a «La Rebeldía» [=LR], p. e. II, 28 (9-III-1907). De Bonapasta i Vassall i Serret, n'hi ha amb freqüència a EP durant el 1907, p. e. el 24-II, 23-III, 8-IV, 26-IV, 28-IV, 1-V, 6-V, 10-V, etc. Per a la identificació d'aquest darrer pseudònim, Emilio NAVARRO, *Historia crítica de los hombres del Republicanismo catalán en la última década (1905-1914)* (Barcelona 1915), p. 230.

8. CULLA, p. 155 (que no remarca el detall de la llengua). Un altre exemple a *Grandiosa manifestación. Llegada de Alejandro Lerroux*, EP (14-I-1907). José ÁLVAREZ JUNCO, *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista* (Madrid 1990), p. 81, es pensa que quan els republicans catalans diuen a Lerroux de vós ho fan en el sentit que la fórmula té en castellà, quan no és sinó un senzill calc lingüístic (compareu amb, p. e., Jaime GRAUPERA, *Carta abierta a los republicanos solidarios de la Bisbal*, EP [29-IV-1907]: «A vos, amigo Marqués...»).

9. BECEFE, *Impresions. ¡Sa Majestat!*, EP (20-I-1907); EP (18-I-1907).

10. Per a Juli, *En Badalona!*, EP (17-VIII-1906); Vinaixa parla alguna vegada «en valenciano» (*Banquete a Lerroux*, EP, 25-III-1907); Llorens en català a la Juventud Republicana de Sant Andreu de Palomar (EP, 26-III-1907). Per a la tradició immediata, Àngel DUARTE, *El republicanisme català a la fi del segle XIX* (Vic 1987), ps. 111-114.

repertori, vell i nou, del *traiatu* català. Així, a la Fraternidad Sansense, que presideix un lerrouxista tan conspicu com Joan Balugera, de sis obres representades entre l'agost i l'octubre del 1906 cinc són en català i només una en castellà, i aquelles inclouen drames seriosos com *Otger* i *Batalla de reines*. A la Unió Republicana Graciense les representacions teatrals són habitualment en català: *La cosina de la Lola*, *Lo cantiret de vidre*, i *Campi qui pugui* el 12 d'agost del 1906 o *Lo cor del poble* i *A ca la modista*, de Lluís Asmarats, un altre veterà de la premsa republicana en català —el seu principal subministrador, de fet, d'endevinalles i jeroglífics. A l'Ateneo Obrero Autonomista d'Hostafrancs, per la festa major del 1906, fan *La planchadora* i *Terra baixa*. A la mateixa Casa del Pueblo, encara que hi regni sobretot el *género chico* —tan popular, no ens enganyéssim, arreu de Catalunya—, el teatre català hi té una presència important: l'1 d'octubre del 1906, per exemple, *Juan José* hi alterna amb *Lladres!* (altre cop l'Iglésias) i el clàssic *La Teta gallinaire*; el dia 6, *La Pasionaria* amb *Cel rogent*; el 7, *El señor feudal* amb *Viatge de bodes*. I no sempre l'obra principal és la castellana: en la sessió de la nit del mateix 7 d'octubre el programa consisteix en *El místic* i *Los dos Polos*.¹¹ El «teatre català» —en el molt precís sentit històrico-cultural de l'expressió— és, en resum, un ingredient molt important de la cultura dels lerrouxistes: per això aquests reivindiquen com a seu Frederic Soler en l'homenatge del 27 de desembre del 1906, al qual «El Progreso» dona un tractament destacat.¹²

També reivindiquen —ningú no se n'estranyarà— Clavé. Quan canten sols o a duo, els lerrouxistes, com tothom fora dels nacionalistes també en això, canten, inevitablement, en castellà o en italià: àries i duos de sarsuela o d'òpera: de *Gigantes y cabezudos*, per exemple, una senyoreta Pujolà, a la Fraternidad del Poble-sec, el setembre del 1906; d'*Il trovatore*, *Marina*, i *El anillo de hierro*, el tenor Vicenç Trilla i el baríton Agustí Alsedà, l'octubre del mateix any, al Centro Republicano Popular del Camp d'en Grassot.¹³ Però quan canten a cor ho fan, molt sovint, en català, tant si es tracta de les peces satíriques típiques del repertori dels no menys típics duos, trios, quartets i quintets humorístics, com dels grans clàssics claverians que interpreten les societats corals vinculades a centres, unions, i fraternitats. No sé, per exemple, què va cantar «el *celebrado duo humorístico* El Mirall» —de nom ben significatiu— a la vetllada del Centro Republicano Popular del Camp d'en Grassot del 20 d'octubre del 1906, ni en quina llengua eren les «*piezas satíricas de su repertorio*» amb què el conjunt Los Espolsadors d'Hostafrancs va fer riure els socis del Centro Federal d'Hostafrancs el 16 de juliol. Però al Centro de Unión Republicana Sagrerense, el 26 d'octubre, el quartet La Harmonía Hortense —nom que és, com a mínim, tan probable que sigui català com castellà— va cantar, al costat d'*El mosquitero* i *La espuma de oro*, *Tinc un tros de terra*, *Lo mirall*, i *Lo drapaire*.¹⁴ I, encara que la crònica no especifica el programa del concert que van donar a la Fraternidad

11. *Acción Republicana*, EP (12-VIII-1906, 8-IX-1906, 22-VIII-1906, 5-X-1906, 12-VIII-1906, 16-I-1907, 4-X-1906); anuncis del teatre de la Casa del Pueblo, EP (1, 3, 21 i 25-X i 1-XI-1906). Més exemples a EP (12-I, 23-III, 5 i 10-V-1907).

12. *Homenaje a Federico Soler*, EP (27-XII-1906).

13. LR, I, 5 (29-IX-1906), p. 8 «Acción republicana», EP (20-X-1906).

14. «Acción Republicana», EP (20-X-1906, 16-VII-1906, 26-X-1906).

Gervasiense, el setembre del 1906, el cor de la Fraternidad Republicana Instructiva El Pueblo, La Ponsella de Sant Gervasi, i la secció coral de la pròpia Fraternidad, un pot suposar, sense gaire por d'equivocar-se, que contenia si més no algunes de les cançons més conegudes de Clavé i dels seus seguidors. Al festival de societats republicanes del districte segon que va tenir lloc al Palau de Belles Arts el 8 de juliol del 1906, per exemple, els cors de Clavé del districte van interpretar el *¡Gloria a España!*, l'*Arri, Moreu!*, *Les flors de maig*, i *La Maquinista*; a la Fraternidad Sansense, el 5 d'octubre, va ser el cor de la Casa del Pueblo que va cantar *La Marsellesa*, l'*Arri, Moreu!*, *Les flors de maig*, i *Matinada*. És significatiu, també, que un dels actes organitzats en conjunció amb la *merienda democrática* del 30 de setembre del 1906 fos un concurs de cors —l'altre era un concurs de banderes— i que les peces d'execució obligatòria fossin *La Marsellesa* i el *¡Gloria a España!*.¹⁵ Perquè cantar cançons de Clavé —certes cançons de Clavé, si més no— no era simplement un costum dels republicans lerrouxistes, sinó que era sentit per ells, més o menys conscientment, com un signe d'identitat: si hem de creure la informació del «Progreso» madrileny, en una manifestació lerrouxista del 1901 que va acabar en una lluita a trets de pistola entre la policia i un grupet de lerrouxistes exaltats, aquests, tot disparant, cantaven *La Marsellesa* i *Els néts dels almogàvers*. No sé si cal afegir que quan Maeztu escrivia, tal com ens ho recorda Álvarez Junco, que *La Marsellesa* era el que havia de vèncer *Els segadors*, tenia raó, sens dubte, però no ben bé en els termes en què ell ho pensava: perquè aquesta *Marsellesa* era la de Clavé: era una cançó catalana.¹⁶

La catalanitat del lerrouxisme ofereix encara alguna altra manifestació, més recòndita i subtil. La reactivació, molt marcada, del laïcisme militant, per exemple, té, en la meua opinió, una dimensió de represa d'una tradició que per als republicans de base havia estat molt important i que és viscuda per ells ara com a un retorn a la conseqüència republicana i a la puresa revolucionària. La premsa lerrouxista torna a donar a les notícies d'enterraments i «bateigs» civils —és interessant d'observar que, de matrimonis, n'hi ha poquíssims— una prominència que no havien tingut des dels temps de «La Tramontana», en la qual prenien també tant de relleu.¹⁷ No pretenc que això sigui exclusiu de Catalunya, però sí que em sembla que els lerrouxistes catalans ho vivien en part com el retrobament amb una forma de ser republicà que els era pròpia. Dit d'una altra manera, que quan «El Progreso» proclamava que el lerrouxisme era català, ells podien estar-hi d'acord, entre d'altres coses, perquè, en el seu anticlericalisme i secularisme agressius, hi reconeixien la prolongació d'una tradició del republicanisme autòcton. Un dels que feien d'aquesta manera professió de fe republi-

15. «Acción republicana», EP (9-IX-1906); EP(8-VII i 16-IX-1906). Més exemples a EP (5, 10, i 13-V-1907).

16. ÁLVAREZ JUNCO, ps. 238 i 360. També es cantava de vegades una versió catalana de *La Internacional*, del mestre Castell, estrenada al banquet de la Fiesta de la Libertad, el 2-X-1906 (EP, 3-X-1906). Per a la tradició immediata, DUARTE, *Republicanisme*, ps. 70-71. Per al claverisme i altres aspectes de la cultura del republicanisme català, Àngel DUARTE, *Possibilistes i federals. Política i cultura republicanes a Reus (1874-1899)* (Reus 1992), ps. 149-152 i 166-172.

17. «El Progreso» publica des del seu primer número una secció ocasional titulada «Actos Civiles». Exemples concrets al 17 i 28-VII, 4 i 19-VIII, i 2 i 11-IX-1906; ressenyes de «barrejats» o tiberis de «promiscuación» i, en forma paròdica, dels sermons de Dijous Sant a EP (29-III-1907).

cana, inscrivint amb gran ostentació la seva filla al Registre Civil i anunciant-ho a la premsa, va posar a la nena els noms de Liberta Eulàlia. No vull desorbitar la significació d'aquest fet, però no crec tampoc que la combinació d'esquerranisme i barcelonisme que aquesta elecció amb tota probabilitat reflecteix sigui casual i atípica. El «Federal», el Mir i Miró, el Bonapasta, el «Filasis» que denunciaven el contuberni de la Solidaritat i reaccionaven davant els resultats electorals del 1907 en termes com aquests:

Que en las darreras elecciones de diputados a Cortes en els districtes rurals, els rectors, vicaris, capellans de diverses categories, obrers de las parròquias, major-donas, sacristans, fillas de una gran María, devots y devotas, hisendats de terras cedidas a *rabassa morta* y censos onerosos, fabricants, carlins *lluanés* y de pessa llarga, burgesos de tota mena de castas y condicions, van llensarse com fúrias infernals a la predicació de la *guerra santa de deslliurament de Catalunya*, quin pròlech era la batalla electoral, és cosa demostrada.¹⁸

recorrien a una retòrica i un vocabulari específics i quilotats que provocaven en el lector les sempre confortadores sensacions de la familiaritat i la coincidència: aquest era el llenguatge dels vers republicans i dels vers republicans de casa. Això darrer no tenia, *per se*, cap importància especial, però era, tanmateix, una realitat. També per aquí, insisteixo, el lerroixisme era català.

I ho era, finalment, pel seu espanyolisme. Perquè hi ha, en el lerroixisme, un component molt fort de nacionalisme espanyol, àmpliament il·lustrat per Culla i sobre el qual tornaré més endavant, però també un espanyolisme que no hi té res a veure, sinó que és estrictament català i que lluny de ser obsessivament uniformista, no sols és compatible amb la catalanitat, sinó que la remarca i s'hi recolza. Culla ja ha observat, amb encert, les fluctuacions conjunturals del nacionalisme lerroixista.¹⁹ De fet, fins a les darreries del 1906, hom pot trobar a la premsa i a l'activitat lerroixistes, al costat de típiques manifestacions nacionalistes, en les quals es destaca especialment V. Serrano Clavero, d'altres de molt raonables, plenes d'equanimitat i de respecte per les més bàsiques reivindicacions del catalanisme. Quan, per exemple, Frederic Puig-Samper, notari i prohoms de la Lliga, oposa, en un míting de Solidaritat Catalana a Vilafranca del Penedès, «*el carácter catalán y la característica musulmana del pueblo castellano*» —un dels tòpics més freqüents de la literatura catalanista—, un anònim col·laborador d'«el Progreso» li respon amb una argumentació irrefutable i en un to exemplarment contingut i educat. L'endemà, i al mateix lloc, Ricardo Fuente condemna, amb raons eminentment acceptables per tothom qui no sigui nacionalista, els nacionalismes català i basc, però després d'haver criticat, des de la mateixa posició, l'espanyol.²⁰ A mesura que s'acosten les eleccions generals del març del 1907, però, les publicacions lerroixistes accentuen el seu nacionalisme espanyol que esdevé la nota principal i gairebé histèrica immediatament després de la desfeta electoral. Però aquí cal distingir entre el nucli de

18. ED, II, 40 (10-III-1907) i 51 (25-V-1907).

19. CULLA, ps. 157-162. També DUARTE, *Republicanisme*, 99-105.

20. XXX, *Por Castilla y Andalucía. La verdad en su punto* i Ricardo FUENTE, *Patriotería regionalista*, EP (6 i 7-VII-1906).

dirigents i periodistes, que són els nacionalistes, i la base del moviment, del nacionalisme espanyol de la qual és prudent, com a mínim, de dubtar. Lerroux i els seus adlèters poden multiplicar els gestos d'homenatge a la bandera espanyola; en els mítings i les vetllades de les societats, als pobles i als barris, al Masnou el 28 de juny del 1906, a la inauguració del Centro Republicano del Poble-sec el 4 de juliol, a l'Escala el 4 de setembre, al Pla de Cabra el 17 d'agost, és la tricolor que hi oneja o hi és estesa, «*la única que debe cobijar a los republicanos*», com diu un dels oradors en un míting del Clot. A la Fiesta de la Libertad del 30 de setembre del 1906, Lerroux acaba el seu discurs amb un estentori «*Compañeros: ¡Viva Cataluña española! ¡Viva España republicana!*», mentre dalt del Tibidabo hom fa voleiar «*una colosal bandera española*», però en el míting de la nit, a la Casa del Pueblo, amb totes les delegacions de totes les societats de la ciutat i els voltants, és «*la bandera tricolor*» que presideix. I quan «El Descamisado» convoca, en exaltat to nacionalista, els seus lectors a un homenatge a la bandera espanyola en coincidència amb el ritu de la seva jura pels *quintos*, els seus redactors han de puntualitzar molt el significat del seu gest —«*conste que no somos de los que juramos nada, que no somos militaristas, que no somos jingostas*»— i precisen que inviten a cridar «*“¡viva España!” hasta que podamos gritar “¡viva la patria universal!”*».²¹ No cal dir que això és una concessió a la qual es veuen forçats i que és desmentida per la histèria nacionalista del dibuix de la portada, dels lamentables versos que l'acompanyen, i d'alguna altra col·laboració —i per la dels números que seguiran—, però en qualsevol cas el fet és que s'hi veuen, forçats. A la qual cosa cal afegir que, a l'interior del número —i dels que seguiran—, els col·laboradors catalans no fan absolutament cap referència al tema i continuen, en canvi, ocupant-se d'allò que els interessa: atacar els catalanistes per burgesos i clericals i els republicans solidaris per inconseqüents i traïdors.

Tot sembla indicar, és cert, que no sols aquest nacionalisme estrident dels seus col·legues i del seu líder no els molesta, sinó que fins i tot s'hi poden sentir en bona part d'acord. I és que cridar «*¡Viva Cataluña española! ¡Viva España republicana!*», als republicans catalans, no els costa gens, i els catalanistes, amb provocacions com l'«*¡Era castellana!!!*»,²² reforcen l'entesa establerta damunt l'equívoc que envolta aquests crits. Els republicans catalans no són nacionalistes, senzillament, ni catalans, ni espanyols, però en el seu món immediat el nacionalisme que els preocupa és el català, perquè en ell veuen, i no s'equivoquen pas, la darrera encarnació política del seu tradicional enemic directe. En canvi, els nacionalistes espanyols dins el seu propi partit són els seus companys en la lluita contra aquest enemic i el seu nacionalisme és en definitiva irrellevant. I així com del nacionalisme català els allunya, repel·lint-lo, tota una llarga tradició cultural i tota una història d'enfrontaments i enemistats a tots els nivells, incloent-hi, potser sobretot, el local, de poble o barriada, al nacionalisme espanyol els acosta la també llarga tradició republicana d'espanyolisme a la qual em referia tot just ara. Una tradició, cal insistir-hi, ben catalana i no pas

21. EP (29-VI, 5-VII, 5-IX, 18-VIII, 21-VII, 1-X-1906). ED, II, 43 (30-III-1907).

22. Per a aquest incident, CULLA, p. 160 i ÀLVAREZ JUNCO, ps. 324-325. Ningú no sembla adonar-se que un article tan bèstia només s'explica com a una deliberada provocació.

exclusiva, en els seus inicis, del republicanisme, sinó compartida pels precursors d'aquest, com, per exemple, el Clavé de, precisament, *Els néts dels almogàvers*, amb els que reclamen com a propis els catalanistes, com per exemple la Maria Josefa Massanés de «La roja barretina catalana» o el Frederic Soler de *Les joies de la Roser*.²³ Catalana i ben catalana, doncs, aquesta tradició era també inequívocament vuitcentista. Era, de fet, autèntica, no inventada, tradició, és a dir, no tradició constantment invocada com a tal, sinó simple comportament segons unes normes culturals heretades i no qüestionades. I aquí sorgeix un important factor de contrast amb el catalanisme. Els republicans, que no parlaven mai de tradició, si no era per a condemnar-la en nom del progrés, perpetuaven una cultura forjada, en l'essencial, en els anys centrals del segle passat i en valoraven la fidelitat com un dels signes distintius propis. Els catalanistes, en canvi, que sí que invocaven, a tort i a dret, la tradició, s'estaven creant en aquest tombant de segle una cultura nova i també usaven aquesta novetat com a característica distingidora. Un dels principals temes recurrents en la literatura catalanista és el de la modernitat del seu moviment, manifestació política plenament del segle XX, que ha de ser el segle del nacionalisme, a través del qual arribarà, en mots de Domingo Martí i Julià, «la vida nova de las societats que tants esperits desitjan». «Aspirem», diu la presentació d'una de les moltes revistes catalanistes que neixen en aquests anys, «a la vindicació de nostre Pàtria dintre'l vinté segle, deixant arxivat lo antic inaprofitable i amotllant a l'època actual lo que d'ell pogué servir-nos-en». I continua, barrejant les metàfores: «enemics del lastre, preferim brandar a llevantada que fer via de tren mixte.» Habitualment, aquestes declaracions de modernisme anaven acompanyades de denúncies del misonisme igualment essencial dels enemics del catalanisme, «cervells encrostisats, ahont és molt difícil que pugui penetrarhi tota idea nova», «eterns neófits de lo enderrerrit y atàvich», i, més específicament, dels republicans, «los que s'anomenan ells mateixos avansadíssims y progressius y no son més que estacionaris y missoneistas»:

Els axecan el gran escándol contra lo vell en nom d'un avens y d'un progrés a la seva manera y aquí, a la ciutat del progrés, á la ciutat de lo nou, per desconegut que sigui, casi ningú'ls escolta. [...] Es que sa veu es la veu passada de moda; párlan en nom de lo que era nou trenta anys enera y els esperits moderns, els d'avuy día, no'ls entenen, ni els comprenen.²⁴

Aquestes afirmacions dels catalanistes són, en molt bona mesura, justificades. El seu és, en efecte, un moviment jove, en el doble sentit que la mitjana d'edat dels seus components és molt baixa —les Joventuts Catalanistes, en els pocs llocs on n'hi ha, solen estar integrades per estudiants de batxillerat— i que és d'aparició recent. La literatura catalanista posa gran èmfasi en això: el catala-

23. Per a un altre exemple de la continuada popularitat de *Los néts dels almogàvers*, DUARTE, *Possibilistes i federals*, p. 150.

24. D. MARTÍ y JULIÀ, *Ab la naturalesa*, «La Tralla», II, 52 (21-X-1904), 2; manifest de «Pàtria Nova» (Reus), rep. a «La Devantera» [=LDV], III, 47 (15-I-1905); Francesch Puig, *L'idea nova*, «La Veü de Catalunya» [=LVC] (6-IV-1903); J. LLUHÍ RISSECH, *Atrofia*, LVC (29-VII-1901); D. MARTÍ y JULIÀ, *Lo sufragi universal*, «La Renaixensa» (25-VIII-1901); J. PUIG y CADAVALCH, *Antiquats y revellits*, LVC (16-VI-1901).

nisme s'identifica amb la joventut, amb l'albadà, amb la força vital. Les revistes catalanistes es diuen «Joventut», «Vida Nova», «Sang Nova», «Foc Nou», «Sol Ixent», «Gent Nova». Entre els catalanistes, naturalment, n'hi ha algun de vell, però la venerabilitat no constitueix cap valor important dins el moviment, per la senzilla raó que la vellesa biològica no pot conferir-hi antiguitat. La fórmula habitual per referir-se als companys, «ferm catalanista», s'aplica indiscriminadament a vells i joves. El republicanisme, en canvi, sí que en té, de passat, i en bona part en viu: reporta fets i dites dels seus personatges il·lustres i celebra amb regularitat algunes efemèrides glorioses, no pas llunyanes i simbòliques, com l'Onze de Setembre o el Sant Jordi dels catalanistes, sinó vives en el record. Les dues planes centrals, per exemple, que «El Descamisado» del 30 de setembre del 1906 dedica a l'aniversari de la Revolució de Setembre, amb el seu tronadíssim dibuix al·legòric i els seus retrats de velles glòries, podrien servir de molt adient il·lustració de les diatribes catalanistes sobre la vellúria dels seus enemics.²⁵ I, lògicament, en el republicanisme lerrouxista sí que hi abunden els «venerables» i sí que hi compta, i molt, la veterania. Com a «*venerable y entusiasta correligionario*» és descrit, per exemple, un senyor Feliu que parla en un míting a Badalona; com a «*veterano*» un Joan Puig, àlies Vic, que ho fa en una altra ocasió. «*Veterano*» és sempre, a les ressenyes d'«El Progreso», el coronel Careaga; «*viejo luchador*», invariablement, Lorenzo Ardid.²⁶

Cal afegir que no es tracta pas únicament d'una qüestió de calendari, sinó que tant la història mateixa del republicanisme català com la conjuntura del moment col·laboren a reforçar el pes del passat en el lerrouxisme. La llarga travessia del desert de la Restauració, amb el seu seguit de desercions, transaccions, i compromisos més o menys vergonyants, d'una banda, i, de l'altra, després de les esperances que havia suscitat la Unió Republicana, l'innoble contuberni de Solidaritat Catalana, convertien la conseqüència en la màxima virtut del codi de valors del lerrouxisme. L'equivalent lerrouxisme de «ferm catalanista» era «*consecuente republicano*». I és clar, el més «*consecuente*» de tots era necessàriament el qui havia tingut més oportunitats de deixar de ser-ho. Per això un «*joven bárbaro*» com Rafael Ulled pot encapçalar una llista de «*rebeldes*» (amb totes les connotacions que el mot ha adquirit després del famós article de Lerroux) amb una referència al «*honrado y consecuente Nakens [...]; Estévanéz, el venerable y anciano revolucionario, [...] y [...] el insigne Costa*».²⁷ I les masses lerrouxistes reserven el seu entusiasme més enfervorit per a velles glòries com aquestes i, sobretot, per a les més famoses de les de casa, el Xic de les Barraquetes i «*el veterano Palet de Rubí*». Quan els participants en la manifestació de la Fiesta de la Libertad s'adonen que en un dels cotxes hi va aquest «*consecuente republicano que tanto ha peleado por la causa de la libertad y de la República [...]*»,²⁸ prorrumperon en estruendosos aplausos y aclamaciones entusiastas». Ardid, «*el viejo luchador*», desferma demostracions semblants cada cop que s'aixeca per a parlar en algun

25. Una frase del Xic de las Barraquetas, EP (12-III-1907); Páginas de honor. Hombres y hechos revolucionarios, ED, I, 17 (30-IX-1906).

26. EP (6 i 17-VIII, 10; 14-VII, 3 i 5-X-1906, 4-III-1907). «Viejo luchador» és també Sanpere i Miquel (24-III-1907).

27. Rafael ULLED, Rebeldes, LR, II, 24 (9-II-1907).

28. EP (1-X-1906, 2 vegades), (2-XI-1906), (18-III-1907).

míting. Quan en aquestes ocasions el públic descobreix la presència d'algun «*veterano*», com el ja esmentat Joan Puig (a) Vic, exigeix a crits que prengui la paraula. I quan el fill de Palet pronuncia «*un fogoso discurso lleno de sinceridad y entusiasmo*» es pot discutir si els «*grandes aplausos*» amb què «*es acogido*» són per a ell o no, però els «*vivas*» són sense cap mena de dubte per «*al consecuente republicano José Palet, honra del republicanismo catalán*». El fill de Palet no il·lustrava el pes del passat vuitcentista en el lerrouxisme únicament pel caire reflex de la seva popularitat, sinó també pel seu nom. Es deia Gambetta.

Eren coses com aquesta que donaven als catalanistes un sentiment de superioritat condescendent: la cultura dels lerrouxistes era una cultura tronada. En aquesta societat en la qual, com hem vist que deia Puig i Cadafalch, la novetat regnava com a valor cultural suprem, en la qual triomfava allò que coneixem com a modernisme, els republicans lerrouxistes no sols no se'n adonaven, sinó que s'aferraven ridículament a valors i formes periclitats. El catalanisme, en canvi, era modernista i, més encara, el modernisme era, en una molt gran mesura, catalanista. Ho era, per exemple, l'Associació Wagneriana, ho era una revista com «*Joventut*», ho era el Teatre Íntim, ho era l'Orfeó Català, ho eren els noms més prestigiosos dins les tendències més modernes de les arts i de les lletres. Només cal comparar els programes de les vetllades de les societats dels uns i els altres per veure com era de marcat el contrast entre les cultures respectives. Un concert en un centre o fraternitat lerrouxista com el Centro de Unión Republicana Sagrerense o la Fraternidad Gervasiense volia dir, com ja hem vist més amunt, el quartet La Harmonía Hortense interpretant *La estudiantina*, *A la playa*, *La conquista de Madrid*, *Tinc un tros de terra*, i *Tutti li mundi* o el repertori sens dubte claverià de la secció coral de la Fraternidad Republicana Instructiva El Pueblo, La Ponsella de Sant Gervasi, la coral de la Fraternidad Gervasiense, i la banda Estela. En una societat catalanista, com l'Associació Popular o el CADCI, volia dir el soci Antoni Martí Mas donant un recital de piano amb un programa compost de J.S. Bach, Mozart, Chopin, Schumann, Grieg, i Liszt o una sessió de música de cambra a base de Beethoven, Saint-Saëns, Mendelssohn, i Liszt.²⁹ Els quadres escènics dels centres lerrouxistes interpretaven, com sabem, *La pasionaria* i *Cel rogent*, *Cofis i mofis* i *El teniente cura*, *La cosina de la Lola* i *Lo cantiret de vidre*. Els catalanistes, com els del Centre Autonomista Fivaller o el Centre Catalanista Gent Nova de Badalona, feien *La intrusa* o *L'endemà de bodes* o *L'alegria que passa* o *Tristos amors*: teatre modern estranger, nou teatre català.³⁰

Aquesta identificació entre catalanisme i modernisme, els republicans lerrouxistes no sols no la discutien pas, sinó que en feien un motiu de mofa. Els catalanistes, segons ells, eren de fet reconeixibles per la seva indumentària i la seva fila de «modernistes», és a dir de persones amb pretensions d'artista o intel·lectual, «d'aquells que portan el cabell a coll-y-be y tenen la cara esllanguida» i «*sombrero flexible y chalina de colores caprichosos*». En allò que els catalanistes consideraven la prova més clara de la seva superioritat —que «allà ahont se

29. LDv, III, 49 (15-II-1905); «*Joventut*» [=], VII, 316 (1-III-1906), 142.

30. J, VI, 294 (28-IX-1905), 631; «*Gent Nova*» (Badalona), VIII, 239 i 241 (16 i 30-VI-1906), 5 i 3, resp.

tracta d'intellectualisme, d'art, de literatura [...], allí hi veureu quan menys una guspira» de catalanisme—, els lerroouxistes hi veien el sùmmum de la seva ridícula:

D'aquí nasqué'l caliu, després la brasa
qu'ha inflammat Orfeóns y al món revolta
al só d'eixas cançons d'estar per casa
que les devia *entreure* un poca-solta.
Y no menys ab aixó de les *Rapsodes*,
un cos que, *fent de cos* en la Lectura,
glosa molts versos que no van ni ab rodes
y aixeca pedestals a la cultura.

Les manifestacions culturals de signe modernista que tant entusiasraven els catalanistes eren per als lerroouxistes «cataplasmas portadas del extranger». ³¹ El pes del passat en la seva cultura responia a un rebuig efectiu de la modernitat o, com a mínim, d'alguns dels seus aspectes. Potser res no il·lustra tan bé aquesta oposició entre el modernisme dels catalanistes i el misoneisme dels lerroouxistes com la reacció dels darrers al feminisme —molt *sui generis*— dels primers. Quan, per l'11 de setembre del 1906, un grup de dones catalanistes va afegir-se a la ja tradicional celebració i va dur la seva pròpia ofrena floral al monument de Casanova, els lerroouxistes, entre divertits i escandalitzats, no s'ho acabaven de creure:

Véyem nosaltres als bons patriotes que's quedaven a casa, portant en brasos als tendres infants, pasejantlos per la galeria, sense pogué ferlos aturà son plor estrident.

Però ellas, las matronas, tot ho abandonaren per la pàtria. La canalla, l'estofat, els seus marits.

I, tot seguit, l'aparició d'«Or y Grana» va ser rebuda amb agraïda hilaritat per la premsa de combat lerroouxista. En «El Descamisado» del 14 d'octubre, de 21 «Rotos y descosidos», 8 eren dedicats a la nova revista, sense comptar, fora d'aquesta secció, un parell més de col·laboracions, tot plegat d'aquest estil:

El senyor Vinyals té que entendreselas ab la raspa, ab el carboner, en tots, mentres la directora de "Or y Grana" reb visitas de colaboradoras, de fidels a la fe catalanista que la felicitan, abrumantla. [...]

—Escolta noya, s'atreveix a dir el pobre home, trucant tímidament a la porta del despatx; escolta, noya, ¿vols raves per comensá? [...]

—¿Et sembla bonic sortí ab aquestas paraulotas quan conferencia ab en Martí Juliá y la pobreta Mercés Vilar sobre el renaixement de l'ànima catalana?

El senyor Vinyals restá abatut, y confós va tornarsen a la cuyna.

31. UN DE LA VELLA EGARA, *Cartas de fora*, ED, I, 14 (9-IX-1906); «La Tralla», Llangort, Ballester, «El Descamisado», ED, I, 19 (14-X-1906); Gabriel CASALS, *Memoria presentada pel Consell en la Reunió general de fi de curs*, «Butlletí del Centre Català de Sabadell», I, 9 (set. de 1904), 6; JEP-ANTON, *Les dones catalanes*, ED, I, 19 (14-X-1906); ABEN-CERROJO, *Els nacionalistes*, «La Kábila» [=LK], I, 1 (7-IX-1907), 10.

És el món al revés. Un món en el qual els homes fan el paper de les dones i les dones, «femelles enmasclides», el dels homes. L'actitud no pot ser més típica —incloent-hi la lògica imputació de sexualitat insatisfeta:

¿Com haguessen donat a llum las donas,
tenint marits potents,
“Or y Grana”, en lloch d'alguna mossa
o algún catalanet?—³²

I ens remet —i això és el més interessant— al fons de la qüestió: l'autèntica raó de l'oposició entre la cultura catalanista i la lerrouxista és una raó de classe. L'antimodernisme de les bases lerrouxistes és ple de la incomprensió dels sectors socials subalterns per les rareses de les formes de vida dels dominants. El modernisme dels catalanistes —que en aquests moments està prenent la significativa forma del civilisme noucentista— és ple del menyspreu dels sectors dominants per la vulgaritat suposadament irredimible, innata, dels subalterns. Ho diu ben clarament la caracterització que ha fet, una mica abans, Josep Carner dels hàbits culturals del federalisme català i que pot aplicar-se sense canviar-hi res als de la immensa majoria dels lerrouxistes: «se composita de la Font del Gat, en Serafi Pitarra, el clavell a l'orella y el cigaló a la mà, el renech, el gargall, les fontades besties, els coros de Clavé, *La Paula y les mitjes...*»³³ La cultura dels lerrouxistes és una cultura vuitcentista, tronada, antimodernista, perquè és una cultura plebea, una cultura de *menu peuple* urbana heretada pels sectors proletaris i petit-burgesos sorgits d'ell. La cultura dels catalanistes és modernista i refinada, i concedeix una importància especial als valors culturals en el sentit més usual del terme, perquè en ella troben els sectors mitjans professionals el seu principal signe d'identitat i la confirmació de la seva superioritat moral, que hauria de traduir-se en efectiva superioritat social en la Catalunya perfeta que somien i que ja s'hi tradueix interinament, ni que sigui de manera ideal, en el si del mateix moviment nacionalista. I els treballadors de coll dur hi troben alhora la justificació de les seves ambicions d'ascens social i una de les vies, teòriques si més no, d'accés als estrats superiors als quals aspiren.

És clar que el lerrouxisme també aplega joves treballadors de coll dur i professionals liberals. De fet, hi ha tot un costat del lerrouxisme que presenta molt forts punts de semblança amb alguns dels aspectes característics del catalanisme. Més encara: si fins ara he estat parlant de lerrouxisme com a una realitat singular, ha arribat aquí el moment de plantejar-se una qüestió a la qual ja m'he referit de passada abans, en discutir el nacionalisme espanyol dels lerrouxistes. He dit llavors que convenia de distingir entre l'espanyolisme tradicional, no especialment nacionalista, de la base anònima i l'innegable nacionalisme espanyol de Lerroux i el seu *entourage*. Penso, ara, que convé d'ampliar la distinció a tots els altres aspectes i em pregunto si no seria millor de parlar de republicans anti-solidaris per referir-nos al gruix del moviment i de reservar el nom de lerrouxisme per a un fenomen socialment molt més restringit que afectaria només —o

32. UN CRONISTA, *Mascles y femellas*, ED, I, 16 (23-IX-1906); «El Senyor Vinyals», ED, I, 19 (14-X-1906); «*Rotos y descosidos*», ED, I, 23 (4-XI-1906).

33. Joseph CARNER, *Converses de n'Olaguer Recó*, «Catalunya», III, 43 (15-IV-1905), 6.

sobretot— l'élite dirigent. Potser la falòrnia de la forasteria dels lerrouxistes no és, al capdavant, tan allunyada de la realitat. La deformació d'aquesta, aleshores, rauria no en la interpretació del lerrouxisme com a direcció adventícia —deixant ara de banda el fet que la presència d'un sector d'origen «castellà» i no catalanoparlant era ja, en si, un element propi de la societat catalana—, sobreposada a unes masses populars autòctones, sinó en la idea que aquestes s'haurien deixat dirigir cegament i per camins contraris als seus interessos. És una distinció que ja havia fet en aquells mateixos moments algun d'aquests vells republicans del país seguidor de Lerroux:

Inutilment t'escarrasses
obsecada burgesia
en demostrar que'ls obrers
són fanàtics *lerruxistas*.
Nosaltres som els de sempre;
y hasta'm sembla mentida
que sent tan culta com ets
que pateixis de manías.
Si escoltem a'n Lerroux
y'ns inspira simpatías
és perquè, odiantlo vosaltres
ab sanya tan repulsiva,
ens demostreu clarament
de manera ben sencilla,

que la seva propaganda
sens cap dubte us perjudica
desbaratant vostros plans
y per xo mos simpatisa.
Lo que vosaltres odieu,
a nosaltres ens captiva;
lo que us fa nosa a vosaltres,
a nosaltres 'ns precisa;
y aixó és motiu suficient
perquè la seva política
'ns arrastri entusiasmats
contra vosstras demasías,
a pesar de que no som
ni serém may lerruxistas.³⁴

És justament en el terreny de la cultura on la distinció que proposo es revela amb més claredat. Per començar, la importància atorgada dins el republicanisme a la veterania és contrapesada, en la literatura lerrouxista, per un èmfasi igual en la joventut. Si Ardid, Careaga, Palet, i altres són sempre «*el veterano*» o «*el viejo luchador*», Balugera, Pich i Pon, Caspar, Colominas Maseras, Guerra del Río, els Ulled, Llorens, Santamaria no són pràcticament mai esmentats sense l'additament d'«*el joven*».³⁵ «*Paso!*», reclama Cristóbal Rodríguez Cárdena per a la «*legión de jóvenes*» que és el lerrouxisme. «*Jóvenes!*», s'adreça Jaume Anglès —que ja no ho és, ell— als lerrouxistes típics. «*El presente necesita de hombres de juventud física y moral, que integren, a las energías del cuerpo, los entusiasmos, las esperanzas y los amores en el ideal*», proclama «El Descamisado». «*Queremos ver gente nueva*», és a dir, naturalment, lerrouxista. La mitificació catalanista de la joventut i, amb ella, de la vida, la força, la sang, el combat, la retrobem, expressada amb la mateixa retòrica de ressons nietzscheans, en el lerrouxisme. «*Seamos fuertes*», exigeix Emiliano Iglesias:

34. Jaume MIR (BONAPASTA), *A la burgesia*, EP, (24-II-1907). Un altre exemple del mateix «Bonapasta», *¿Lerruxistas?*, ED, II, 33 (20-I-1907).

35. Exemples: «En la Fraternidad Sansense», EP (25-VIII-1906) (Balugera); «Nuevo casino republicano», EP (4-VIII-1906) (Pich); «En el Poblet», EP (26-VII-1906) (Gaspar); «Los mítins del sábado», EP (16-VII-1906) (Luciano Navarro) i 29-VI-1906 (Santamaria i Gaspar); «Plebiscito republicano», EP (2-XI-1906) (Colominas Maseras, Esteva Marata, Villalobos, i Rafael Ulled); «El mitin del Condal», EP (26-VII-1906) (Colominas, Guerra, Santamaria, Pich, Borjas, Balugera, els Ulled).

Los que se detienen mirando al pasado son un lastre que tenemos que arrastrar los que miramos hacia adelante. Falsas ideas de una sensiblería que debiéramos acoger nos obligan a cargar con este peso que nos embaraza la marcha y a veces nos hace caer. Seamos fuertes. Abandonemos el fardo a su propia miseria. Somos distintos, y esa cadena social que hemos labrado con tópicos cursis debe romperse sin remordimientos. Nos espera la luz y, por un problemático salvamento de una generación tullida, no debemos comprometer el porvenir de las futuras.

Els lerrouixistes també publiquen revistes amb noms com «Energía», «Alma Joven», «Raza Nueva». «¡Avant y lluytém!; la lluyta és vida», escriu un catalanista típic, Rafel Escoté; i un lerrouixista no menys típic, Vicente Serrano Clavero: «*Luchar es vivir.*» «Els joves, els joves són els feconds», declaren uns catalanistes sabadellencs que fan una revista titulada «Joventut»; «*todo, todo lo grande, lo noble, lo sano, y en una palabra, lo épico, es dote de la juventud*», afirma José Jorge Vinaixa.

Companys, ohíu: som la gent nova
que mira el sol de fit a fit;
que dú la sanch ardent y jova;
que ve sobrer de dalt,

exulten els catalanistes. «*Por algo somos jóvenes y sentimos correr por nuestras venas un fuego abrasador*», criden els lerrouixistes. Si el cant dels catalanistes fa:

Mirem cap a llevant l'aura rosada
del més spléndit sol,
pronóstich de la fi d'una jornada
d'ultratjes, crims y dol...,

el dels lerrouixistes no és gaire diferent:

*Vayamos al combate los luchadores,
pues nos trae ya la aurora los resplandores
del sol, que con sus rayos bellos, fulgentes,
han de abuyentar la capa negra del cielo
y han de alumbrar las grutas que hay en el suelo
donde están las horribles, negras serpientes.*

I, en resum, els uns i els altres veuen i descriuen la seva lluita en els mateixos termes, com al darrer episodi històric, dins la pròpia societat, d'una eterna lluita entre forces essencials: «Arreu», declara, per exemple, un catalanista, «hi ha entaulada la lluyta a mort entre las ideas novas y el fárrech tufós de lo caduch, entre la naturalesa y l'artifici, entre la vida y la mort». «*Volved atrás*», conjura als enemics un lerrouixista, «*cerebros petrificados, corazones metalizados, almas muertas; la naturaleza exige agitación, vida, y vosotros queréis esconderla teológicamente, espantados de que se desborde el instinto y os hiera a vosotros, espíritus débiles*». ³⁶

36. C. RODRÍGUEZ CÁRDENA, *¡Paso!* i Jaime ANGLÉS, *En su puesto*, LR, I, 5 (29-IX-1906), 7 i 3; *Los viejos*, ED, II, 31 (6-I-1907); Emiliano IGLESIAS, *Postal*, ED, I, 17 (30-IX-1906). També

De fet, malgrat tota la brometa que fan sobre el modernisme estètic dels catalanistes, també els lerrouxistes —en el sentit restringit— tenen vel·leïtats artísticointel·lectuals. Joves com Calderón Fonte, els Ulled, Peláez Tapia, Llorenç Pahissa, Domingo Gaspar, Enric Tubau es veuen a si mateixos com a intel·lectuals, i com a intel·lectuals modernistes. La necrologia d'un d'aquests «jóvenes rebeldes» que publica «La Rebeldía» podria ser perfectament, *mutatis mutandis*, la d'un jove catalanista, incloent-hi la identificació de l'ideal polític amb l'estètic: «A su temperamento de artista, su alma exquisita de poeta, no pudo avenirse con la lucha vulgar, y encastillado en su torre de marfil, laboraba artísticamente por la transformación a una vida nueva.»³⁷ I l'estètica literària d'aquests aspirants a intel·lectual és, insisteixo, com la dels catalanistes, la modernista. El seu irracionalisme vitalista és de clara filiació nietzscheana. A algun d'ells li agrada d'exhibir, ni que sigui al·lusivament, el seu wagnerisme: «Sobre mi alma han caído como rocío fecundante las notas wagnerianas que cantan la primavera en Las Walkirias.» Com els joves catalanistes, i amb idèntica intenció entre provocativa i afirmativa, conreen una literatura eròtica molt típica que, com en el cas dels catalanistes també, vol ser celebratòria de la carn en nom d'una moral «natural», però tradueix en el llenguatge l'empremta de la visió pecaminosa rebuda d'una educació catòlica:

Me encanta la sana robustez de esas mozas garridas, cuyas formas contorneándose voluptuosas, despiertan en mí el insaciable apetito de goces sensuales; que hablan a mis sentidos el lenguaje de las pasiones desenfrenadas y hacen que me sienta macho, bestia... Me exalta el fuego de sus caricias cuyo prelude de besos ardientes, semeja himno triunfal del Placer que se desborda y cuyos espasmos embriagadores de loco arrebató sensual sacían mi carne...»³⁸

I a les planes d'«El Progreso», els «Gritos de pasión» —i més endavant les «Impresiones»— de «Becefe» donen la rèplica als «Tot passant» de Pous i Pagès a «El Poble Català» i a les gloses de Xènius en el que vol ser el mateix to i amb la mateixa ambició de capturar les «palpitacions del temps».³⁹

ÁLVAREZ JUNCO, ps. 436-438; revistes: LR, I, 4 (22-IX-1906) i CULLA, ps. 432-448; Rafel ESCOTÉ, *Juventut!*, «Lo Renaixement», I, 1 (6-X-1901), 4; V. SERRANO CLAVERO, *Luchar es vivir*, LR, I, 7 (13-X-1906), 1; A. de METGE, *Qui som y a què venim*, «Juventut», I, 1 (4-XI-1905), 1; J. JORGE VINAIXA, *Juventud y rebeldía*, LR, I, 2 (8-IX-1906), 2; Antoni BORI y FONTESTA, *Gent nova*, «Gent Nova», III, 27 (15-VII-1901), 11; BECEFE, *Gritos de pasión*, EP (12-VIII-1906); S. BORRUT Y SOLER, *Brindis*, «La Nació Catalana», II, 22 (31-I-1899); E. PELÁEZ TAPIA, *Germinal*, EP (2-IV-1907); R. FOLCH y CAPDEVILA, *Políticos y avansats?*, LDV, I, 21 (15-XII-1903); BECEFE, *Impresiones. Miseriucas*, EP (12-XI-1906).

37. Santiago A. Narro, LR, I, 2 (8-IX-1906), 3.

38. Exemples de vitalisme nietzscheà: Emilio NAVARRO, *¡Victoria!*, ED, II, 54 (15-VI-1907); Japeto de ANTIKARIA, *La tarántula i Adiós...*, ED, II, 35 (2-II-1907) i 74 (1-XI-1907); Enrich TUBAU, *¡La Kábila!*, LK, I, 1 (7-IX-1907), 4-5; EL MORO ARDIENTE, *La ascensión del ideal*, LK, I, 2 (14-IX-1907), 19. També ÁLVAREZ JUNCO, ps. 201 i 436-437. J. JORGE VINAIXA, *Juventud y rebeldía*, LR, I, 2 (8-IX-1906), 2. Enrique TUBAU, *Impresiones. Mi amor*, LR, I, 18 (29-XII-1906), 4.

39. Els «Gritos de pasión» van començar el 12-VIII-1906 i van sortir a diari, amb alguna excepció, fins al 18-XI-1906, que van convertir-se en «Impresiones», que van anar apareixent amb més irregularitat.

No estem parlant de simples coincidències concretes i parcials. Hi ha un sector del lerrouxisme que és gairebé el negatiu exacte del catalanisme més exaltat. Com ja han fet observar Álvarez Junco i Romero Maura abans que ell, res no s'assembla tant a «El Descamisado» o «La Kábila» com «La Tralla» o «¡Cucut!» i en el compte de les provocacions de paraula i obra catalanistes i lerrouxistes queden empatats.⁴⁰ La baralla constant que mantenen la «Llista de bugadera» o les «Fuetades», d'una banda, i els «Rotos y descosidos» o les «Cargás», de l'altra, sembla sovint estrictament privada i el lector actual té la sensació que, si els «jóvenes rebeldes» no haguessin existit, els joves catalanistes els haurien hagut d'inventar, i viceversa. I, no sé si cal dir-ho, el punt de màxima coincidència i, alhora, màxim rebuig, allà on la simetria és perfecta, és el nacionalisme. Perquè, com ha indicat Culla, el nacionalisme és «la peça central del [...] tríptic ideològic» del lerrouxisme —però jo afegiria que entenent el mot en el meu sentit restringit.⁴¹ Per al grup de gent que dóna singularitat sociològica al lerrouxisme —en contradistinció amb el fenomen de revitalització del republicanisme català engegat per Lerroux— la nació, no la república, és el principi suprem —o, en tot cas, nació i república es confonen. Igual com passa amb els catalanistes —incloent-hi, d'una manera creixent, la dimensió republicana. La ideologia és, en el fons, la mateixa. És la nació que és diferent.

I no ens ha d'estranyar, perquè es tracta de la mateixa mena de personal, com es diu ara. En l'estereotip lerrouxista els catalanistes són «*toda esa pillería cursi* de betas i fils, *cagatintas*», la «joventut / del metro y la mitja cana, / del tamboret y la ploma, / del mostruari y la sardana». I aquests són uns lerrouxistes típics vistos per un catalanista:

Hi ha una mena d'individuos que son coneguts ab el nom de dependents de comers. Son lo més insuls que hi ha tant en la forma com en el fons. Ni son obrers ni deixan de serho y son menos y mes qu'ells, menos porque no guanyan tant y mes per la radícula rahó de que han d'anar ben vestits. Son numerosíssims com tot lo inútil que tant bes senyala dihent qu'es de lo que hi ha més.⁴²

Cap dels dos estereotips no s'allunya gaire de la realitat, mentre no oblidem que estem parlant en tots dos casos de l'avantguarda més radical. Si el CADCI és una mena de paradigma de societat catalanista, l'Associació de la Dependència Mercantil és una societat lerrouxista exemplar, caracteritzada tant com aquella per les seves activitats instructives —classes de francès, tenidoria de llibres, càlcul mercantil, i gramàtica castellana— i culturals, i naturalment, per les aspiracions de mobilitat ascendent que aquestes reflecteixen.⁴³ Els catalanistes i lerrouxistes de la primera línia de foc són estudiants, de vegades d'origens modestos, i treballadors de coll dur. I joventíssims.⁴⁴ En el cas dels segons, el mateix Lerroux, en un dels seus més famosos articles, adreçat justament a ells, ho revelava espontàniament en dir-los que, si no havien de ser rebels, «*si venís a*

40. ÁLVAREZ JUNCO, ps. 324-325 i Joaquín ROMERO MAURA, «*La Rosa de Fuego*». *El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909* (Barcelona 1975), ps 432-438.

41. CULLA, p. 157.

42. *Rotos y descosidos*, ED, II, 55 (22-VI-1907) i 43 (30-III-1907).

43. EP (8-VII-1906).

44. Vegeu les biografies (i les fotografies) d'alguns dels joves lerrouxistes a NAVARRO, ps.

continuar la obra del pasado... jóvenes, plegad la roja bandera, dejad vírgenes las cuartillas, poneos los manguitos y volved al escritorio, vestíos la blusa y volved al mostrador, coged los libros y volved a la escuela donde se fabrican hombres de provecho sobre los textos de la tradición». En fer-ho, revelava també el que el lerrouxisme significava per a ells: una ideologia que, tot tranquil·litzant la consciència, confirmava la legitimitat del paper rector dels sectors mitjans de la societat, i afavoria i satisfieia provisionalment les aspiracions d'ascens social dels que encara no hi pertanyien, i una activitat que constituïa una possible via en aquest sentit. Que és el que el catalanisme significava per als joves de «Progrés Autonomista» o de l'Associació Popular Catalanista.

Dit això, cal afegir que les cultures respectives del catalanisme i del lerrouxisme estrictes no són ben bé idèntiques o simètriques. El lerrouxisme té un matís més discordat i un to més plebeu: és menys modern. Això, altre cop, es veu molt bé en el nacionalisme. El català, ideologia nova, s'expressa a través d'una mitologia, una simbologia, i una retòrica de tall modern: el seu estil és, com ja he dit abans, el modernista. El lerrouxista, en canvi, com ja ho ha observat Álvarez Junco, no es diferencia en res del vell nacionalisme espanyol vuitcentista:

Yo recuerdo una mañana... El orgulloso y prosaico tendero yanqui había osado alzar su mano, hinchada por los sabañones, ante el rostro sin mácula de esta nuestra noble madre, en cuya frente sólo se habían apoyado las hojas del laurel vencedor y cuyas mejillas azotarán únicamente las ráfagas de la gloria y los rayos de la inmortalidad.⁴⁵

I, tot i que alguns intel·lectuals com Unamuno, Martínez Ruiz, Maeztu, i Baroja, ja fa temps que proposen una altra aproximació i uns altres mites, els lerrouxistes no es treuen l'adjectiu «hidalgo» de la boca i, de seguida que els toquen la fibra aquesta, surten amb les peteneres de sempre:

*¡España! ¡La del León,
la cuna de caballeros!
¡La que en cualquier ocasión
tiene majas y chisperos
y Agustinas de Aragón!⁴⁶*

No és, doncs, simplement, que l'existència d'una tradició marqui en aquest aspecte, i només en aquest, el lerrouxisme. Malgrat que la voluntat hi és, els lerrouxistes no aconsegueixen de ser modernistes del tot. En art i literatura, poden acceptar el vessant més o menys nietzscheà, però davant de tota aquella novetat que no vingui recolzada per una explícita ideologia esquerrana, la seva

142, 149, 156, 171, 179, 206, 229, 273, 279, 468 i 469. A més d'aquests, Juan Moreno, director d'«El Descamisado», era un jove dependent de comerç (*Banquete a Lerroux*, EP, 25-III-1907). Alejandro LERROUX, *¡Rebeldes, rebeldes!*; LR, I, 1 (7-IX-1906). 1.

45. V. SERRANO CLAVERO, *Notas al aire*, EP (25-VIII-1906). ÁLVAREZ JUNCO, 205-212, 222-224, i 350.

46. V. SERRANO CLAVERO, *¡España!*, ED, II, 43 (30-III-1907). Altres mostres semblants: Pedro del BURDELL, *La España de «Españaña»*, ED, II, 78 (29-XI-1907); Juan de la PURRIA, *Fraternidad*, ED, II, 56 (28-VI-1907); Emiliano IGLESIAS, *Contraste*, EP (9-VII-1906); VERITAS, *El hombre del sombrero*, ED, II, 46 (20-IV-1907); Juan de la PURRIA, *¡Pido la palabra!*, ED, II, 55 (22-VI-1907).

reacció és sovint la del filisteu. El Palau Güell és per a ells «*ese sombrío edificio que entenebrece la calle del Conde del Asalto y cuya sola factura habla con más elocuencia del alma de su propietario que el Escorial de la de Felipe II*». L'estil art nouveau de les banderes catalanistes, el simbolisme del teatre que fa l'Íntim a la Sala Mercè provoquen la seva hilaritat. Les darreres tendències pictòriques susciten comentaris d'aquesta mena: «*Así, hay cada paisaje de golpes morados, amarillos y cenicientos, que parte los corazones, y cada marina de aguas rojas y de negro de imprenta, que vuelve loco. Muchos cuadros, hay que adivinar qué representan; pero, por lo demás, están bien.*» I no és pas perquè els afectats siguin catalanistes o simplement catalans: Azorín, Rubén Darío, Santos Chocano, Villaespesa, Juan Ramón Jiménez són «*ilustres percebes*» i «*besugos*».⁴⁷

Un cert antiesteticisme, als lerroxistes, els venia dictat, és clar, pel seu populisme i el seu professat revolucionarisme i algunes, si no totes, de les manifestacions que acabo de citar podrien explicar-se per aquí. Però res, fora d'un gust obsolet —i, potser, de l'amistat personal—, no justifica, per exemple, el desmesurat elogi que fa «Japeto de Antikaria» dels lamentables *ripios* de Tomás Marco, *Flores y ortigas*. I si Azorín, Darío, i Villaespesa eren inacceptables per raons d'ideologia política, encara hi havia en el món literari i artístic espanyol prou noms alhora moderns i progressistes per no haver de citar autoritats tan tronades, «*hombres en Arte tan inteligentes como Hermenegildo Giner de los Ríos, Fuxá, Tamburini y otros muchos*».⁴⁸ I no era únicament qüestió d'estètica. Malgrat les Damas Radicales i les Damas Rojas, malgrat les professions rituals de feminisme, no cal gratar gaire o gens la superfície perquè els lerroxistes revelin el més tradicional dels masclismes. «*Negáis el sexo, combatís la vida*», diu Emilio Navarro a les dones catalanistes:

*¡Ah mujeres, mujeres...
fuentes de amor, caudales de ternura!
¡Qué mal interpretáis vuestros deberes!
¡Y qué bien destruíis vuestra hermosura!*

És clar que el feminisme catalanista era purament cosmètic i recobria el mateix masclisme bàsic, però és justament de cosmètica, d'estil, que estem parlant ara. L'actitud dels «*jóvenes rebeldes*» en aquest terreny no era gens diferent de la del republicanisme popular tradicional.⁴⁹

47. *En casa de Güell*, ED, I, 4 (1-VII-1906); *En honor de Pitarra*, ED, I, 30 (30-XII-1906); *El pessebre catalanista*, ED, I, 30 (30-XII-1906); *Una Exposición expuesta*, ED, II, 48 (4-V-1907); Japeto de ANTIKARIA, *Canproseando*, ED, II, 54 (15-VI-1907). Són molt il·lustratives, en aquest respecte, les cròniques artístiques de «Tiberio Fecit» a «El Progreso» (p. e. 1-V-1907).

48. Japeto de ANTIKARIA, *Bibliografía descamisada*, ED, II, 58 (13-VII-1907); GRECO, *Notas de arte*, EP (29-VI-1906).

49. Juan de la PURRIA, *Malas pasiones*, ED, II, 34 (27-I-1907). Un magnífic exemple: un dels col·laboradors habituals en català d'«El Descamisado» explica la seva assistència a una funció organitzada per la revista a la Casa del Pueblo: hi va dur la xicoteta i la seva mare, però elles van seure a platea i ell se'n va anar a una llotja amb els companys; durant un número de diàleg sicalíptic, va baixar per veure'l al costat d'ella, però després va tornar «al palco per poder admirar de gust la Torregrosa». El fet d'escriure en català fa sospitar que no es tracta d'un «*juven rebelde*», però aquest és ben bé l'únic criteri (BARTOMEU, *A la Casa del Poble. La funció de «El Descamisado»*, ED, I, 22 [4-XI-1906]).

I això ens duu ara al fons d'aquesta qüestió: l'essencial diferència entre catalanistes i lerrouxistes en sentit restringit és també una diferència de classe. Culla ha il·lustrat encertadament la naturalesa de la principal divisòria sociològica entre republicans solidaris i antisolidaris amb la contraposició d'Albert Bastardas, «membre d'una família gracienc de tota la vida, fill d'un ex-regidor d'aquella vila, company d'estudis de Prat de la Riba, Duran i Ventosa i Ramon Albó i lletrat de sòlid prestigi», i Emiliano Iglesias, «nascut en un remot poble de Galícia, d'origen humil i joventut aventurera, arribat a Barcelona el 1905 amb el títol d'advocat sota el braç, una ambició il·limitada i el "problema de la vida" encara per resoldre». ⁵⁰ No crec, però, que l'ambició d'Iglesias fos il·limitada. Era, simplement, ambició: de tenir, justament, allò que Bastardas —i on diu Bastardas, poseu-hi qualsevol nom de catalanista de característiques semblants— ja tenia. És clar que el catalanisme també tenia els seus Iglesias —la redacció de «La Tralla» n'era plena—, però la diferència és que, en l'aprenentatge mimètic de les formes de comportament del nivell social al qual aspiraven —l'adquisició de «classe»—, aprenentatge que és una part tan essencial del procés d'ascens social, els catalanistes d'origen humil tenien els models necessaris a l'abast dins mateix del moviment i, a més a més, l'objectiu explícit d'aquest era l'establiment d'una societat regida per les valors mesocràtiques. Els lerrouxistes pertanyien ells mateixos a l'estrat social més elevat dins el seu moviment i aquest tenia com a meta —ni que fos d'una manera molt ambigua i fonamentalment retòrica— la creació d'una societat igualitària. Però si la naturalesa del moviment republicà fomentava les seves proclivitats plebees de sobrevinguts, aquestes eren ben seves. Ja he dit que l'amoralisme vitalista era característic dels uns i dels altres i que sovint s'expressava en forma de literatura d'exaltació de l'amor. Però els catalanistes ho feien així:

Vina i gosemne, doncs. La vida ens dona
 tot el goig y plaer qu'en son sí tenca;
 gosemne donchs, i en realitat se tornin
 els efluvis i somnis de la pensa...
 Deixam besar frenètic els teus llabis,
 i besam tu en els meus, per mes que cremin...
 Déixam fruï tot el present de joya
 que fan sentí els teus brassos al estrényer,
 i així els bategs d'aquet meu cor joívol
 corejaran als teus bategs de verje...
 i extenuats, mes tart, d'un gotj sens mida
 jo seré teu... ben teu... i tu ben meva,

i els lerrouxistes, sovint, així:

Vamos a la lucha con la frente alta, y brotan de nuestros labios al principio argumentos, más tarde todo el fuego de una indignación que rebosa ya sin poder contenerse. Instituciones, creencias, dogmas de moral, filosofías que equilibran el cerebro y paralizan los brazos, todo eso va cayendo sepultado bajo el peso de nuestra lógica natural que no tolera ni puede tolerar lógicas dogmáticas, impuestas por voluntades domadas.

50. CULLA, p. 155.

¡Y qué nos importa ser mirados con desprecio y hasta con lástima, si al final de la jornada diaria, se exhala en una frase el sentido de la vida!

Se ciñe la cintura gentil, se entreabren los labios, y luego, amorosamente, con éxtasis, la voz sale acariciando:

*¡Chatilla!*⁵¹

La referència en un cas és, ni que sigui de segona o tercera mà, D'Annunzio; en l'altre, *La Revoltosa*. Els lerrouxistes volen fer erotisme amoral i acaben confortant-ho amb l'anar de putes. No em sembla pas casualitat que a la darrera plana de «La Rebeldía» del 30 de desembre del 1910, per exemple, de cinc anuncis, tres siguin de tractaments de les malalties venèries. I és que, haurien dit els catalanistes, de porc i de senyor, se n'ha de venir de mena.

51. Miquel de PALOL, *Primavera*, «L'Enderroch», 1, 4 (16-III-1902), 41; BECEFE, *Gritos de pasión*. *¡Chatilla!*, EP (5-IX-1906) (un altre exemple molt semblant, del mateix BECEFE, *Impresiones*. *¡Nadie!*, EP, 4-I-1907). Aquest article s'ha beneficiat de les observacions que Àngel Duarte va tenir l'amabilitat de fer-me després de llegir-ne una primera versió. Els defectes que encara conserva són, naturalment, de la meua exclusiva responsabilitat.